

OTVORENA PITANJA IZMEĐU SRBIJE I HRVATSKE

Za bezbednost Zapadnog Balkana, ali i šireg evropskog prostora, odnosi između Srbije i Hrvatske od prvorazrednog su značaja. Iako ove dve zemlje dele zajedničku istoriju, jezik, zajedničku evropsku perspektivu (Hrvatska je već u članstvu EU, Srbija na putu da to postane), burni i nemili događaji s kraja XX veka u čijem se epicentru našao i raspad Jugoslavije, ostavili su brojna otvorena pitanja u odnosima ovih dveju zemalja. Ova pitanja, danas, nažalost, prete da ugroze razvoj dobrosusedskih odnosa, a onda i evropsku perspektivu čitavog regiona. Zbog toga je nužno pozabaviti se postojećim otvorenim pitanjima i istražiti ih, te sagledati način na koji ona definišu i mogu da definišu spoljnopolitičke aktivnosti obeju strana, Srbije prvenstveno. Pažljivo sagledavanje srpsko-hrvatskog odnosa, te nerešenih bilateralnih pitanja, upravo predstavlja polazište za unapređenje tog odnosa, i može da pruži smernice za rešavanje postojećih sporova. Namera ove analize jeste da pobroji i opiše postojeća otvorena pitanja između Srbije i Hrvatske, te da utre put za njihovo rešavanje; ono bi trebalo da postane jedna od glavnih aktivnosti u okvirima nove spoljnopolitičke strategije Srbije.

UVOD

Odnosi između Srbije i Hrvatske mogu se pratiti još od Srednjeg veka pa nadalje, kao odnosi nezavisnih, poluzavisnih i potpuno zavisnih entiteta, u okvirima različitih carstava, pre svega Osmanskog i Austrougarskog, sve do stvaranja unitarne jugoslovenske države u koju su ušle i teritorije koje danas pripadaju Srbiji i Hrvatskoj. Savremena Srbija i Hrvatska nastale su nakon raspada federalne Jugoslavije u kojoj su one činile njene konstitutivne delove. Hrvatska se osamostalila 1991. godine, a Srbija je, nakon još deceniju i po pokušaja državnog zajedništva sa Crnom Gorom (u vidu SRJ i SCG), samostalnost stekla 2006, ali je zadržala pravni kontinuitet sa SCG, odnosno SRJ. Bez obzira na dugu istoriju međusobnih odnosa, Srbija i Hrvatska su diplomatske odnose uspostavile tek 1996. godine, nakon raspada Jugoslavije i završetka rata u Hrvatskoj i Bosni, te međusobnog priznavanja. Hrvatska je otvorila ambasadu u Beogradu, a kasnije i konzulat u Subotici, a Srbija ambasadu u Zagrebu, te dva konzulata – u Vukovaru i Rijeci.

Nakon raspada zajedničke države, i oružanih sukoba koji su ga pratili, Srbija i Hrvatska nasledile su veliki broj problema od kojih mnogi, ni dve decenije po međusobnom priznavanju, nisu rešeni. Ovi problemi tiču se sukcesije imovine, zajedničke granice, položaja manjina, te čitavog niza pitanja prouzrokovanih ratnim sukobom: pitanje nestalih, povraćaja kulturnih dobara, suđenja za ratne zločine itd. Iako je u cilju rešavanja nagomilanih bilateralnih problema pokretano više inicijativa, potpisivani sporazumi i osnivana pojedina međudržavna tela, oni i dalje opterećuju međusobne odnose i ne može se reći kada će biti skinuti sa bilateralne agende.

I Srbija i Hrvatska opredelile su se za „evropski“ put, koji je obema zemljama obećan na samitu u Solunu 2003. godine. Hrvatska je otpočela pregovore o pridruženju EU 2005. i nakon osam godina, zatvorila taj proces 2013. postajući 28 članica Unije. Srbija je zvanično otpočela da pregovara o pristupanju tek početkom 2014. i nakon tri godine, otvorila četiri od ukupno 35 pregovaračkih

poglavlja. Jedan od zahteva na koji zemlje kandidati moraju da odgovore jeste i dobrosusedska politika, odnosno unapređenje međusobne saradnje zemalja u regionu, na šta su se, dakle, obavezale i Srbija i Hrvatska. Međutim, ostaje bojazan da će zemlje članice pokušavati da blokiraju zemlje kandidate na tom putu, uslovljavajući ih bilateralnim pitanjima. S tim u vezi treba istaći da Evropska komisija u više navrata pozvala članice Unije kao i zemlje kandidate da međusobne bilateralne sporove rešavaju nezavisno od evrointegracija, odnosno da taj proces ne koriste u cilju politike uslovljavanja. Pa ipak, uprkos negativnom iskustvu prilikom sopstvenog pristupanja, kada je bila blokirana od strane Slovenije, kao i više puta iskazanoj nameri da neće blokirati svoje susede, Hrvatska je u slučaju Srbije ipak pokušala da rešavanje bilateralnih problema veže za proces evrointegracija, i uslovi ga njime; to se, nažalost, može očekivati i u budućnosti.

U ovoj analizi, pozabavićemo se vrstama bilateralnih sporova između Srbije i Hrvatske, njihovom genezom, kao i genezom pokušaja da se neki od njih reše, te pokušati da sagledamo koliko oni utiču i mogu da utiču na evropsku perspektivu ovih zemalja, i to pre svega Srbije, s obzirom da se pred njom nalazi dug i kompleksan put pregovaranja sa EU o ulasku u članstvo.

BILATERALNI ODNOSI IZMEĐU SRBIJE I HRVATSKE

Uprkos teškom ratnom nasleđu i brojnim nerešenim pitanjima, bilateralni odnosi između Srbije i Hrvatske su u drugoj polovini 1990-ih, a posebno nakon 2000. godine polako počeli da napreduju i krče put za saradnju u različitim oblastima. Napredak je posebno zaživeo nakon što su se obe zemlje jasno opredelile za evrointegracije i počele da usmeravaju i usklađuju svoje politike sa Evropskom unijom. S tim u vezi, organizovane su brojne međusobne posete najviših zvaničnika obeju zemalja, i one su poslednjih godina i intenzivirane, uprkos različitim turbulencijama koje ih i dalje prate. Proboj u odnosima dogodio se za vreme mandata hrvatskog premijera Ive Sanadera, koji je Beograd posetio u više navrata, a onda i na linije dvojice predsednika – Josipovića i Tadića. Demonstrirajući opredeljenost Hrvatske za pružanje te podrške, te intenziviranje bilateralne saradnje, hrvatska premijerka, Jadranka Kosor, prilikom zvanične posete Beogradu 2010. godine, donela je i srpskom kolegi uručila hrvatske prevode komunitarnog evropskog zakonodavstva. Isto tako, u povodu centralne proslave učlanjenja Hrvatske u EU, u Zagrebu su 2013. boravili su i predsednik i premijer Srbije (Tomislav Nikolić i Ivice Dačić), a iste godine, i predsednik i premijer Hrvatske (Ivo Josipović i Zoran Milanović), odvojeno su posetili Beograd. Premijer Srbije Aleksandar Vučić prisustvovao je 2015. inauguraciji nove hrvatske predsednice Kolinde Grabar Kitarović, sa kojom se sastao i godinu dana kasnije, u Hrvatskoj i Srbiji. Pa ipak, uprkos obostranoj želji da se međusobni odnosi unaprede, iskazanoj prilikom svake od ovih zvaničnih poseta, čini se da je u praksi još uvek učinjeno nedovoljno.

Tokom susreta najviših državnih zvaničnika, dogovoreno je i potpisano i više bilateralnih sporazume kojima se unapređuje saradnja u različitim oblastima. Prilikom posete Sanadera Beogradu 2004. godine potpisan je važan „Sporazum između Republike Hrvatske i Srbije i Crne Gore o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj“. U toku predstojećih godina potpisano je i nekoliko drugih sporazuma poput „Sporazuma o saradnji u progonu počinitelja krivičnih dela ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida“, Sarajevske deklaracije koja je sadržala obavezu rešavanja pitanja raseljenih i izbeglih lica, a prilikom jedne od poseta otvoren je i granični prelaz Bajakovo-Batrovci. Unapređenje saradnje usledilo je i u raznim drugim oblastima, pa je tako, recimo, 2009. potpisan

Sporazum o plovidbi i tehničkom održavanju plovnih puteva na unutrašnjim vodama, 2010. Sporazum o saradnji u oblasti odbrane, a 2015. Sporazum o saradnji u pogledu zaštite životne sredine. Potpisan je i čitav niz finansijskih sporazuma, te razni protokoli i memorandumu o saradnji i razumevanju. Posebno važno za temu ove analize jeste potpisivanje Deklaracije o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja između Republike Hrvatske i Republike Srbije, koju su juna 2016. potpisali hrvatska predsednica Grabar Kitarović, i srpski premijer Vučić. Ova deklaracija sadrži šest tačaka kojima se dve strane pozivaju da: unaprede bilateralnu zaštitu manjina (1), pristupe pregovorima (državnih komisija) o utvrđivanju granične linije (2), ubrzaju primenu sporazuma o pitanju sukcesije (3), ulože maksimalne napore u rešavanje pitanja nestalih (4), aktivno sudeluju u borbi protiv međunarodnog terorizma i rešavanja migrantske i izbegličke krize (5), kao i da učestvuju u zajedničkim razvojnim i prekograničnim projektima Evropske unije (6). Srbija je Hrvatskoj ranije nudila da dve strane potpišu i svojevrsni sporazum o integracijama, kojim bi se na celovit način regulisalo i rešavanje otvorenih pitanja, ali je hrvatska strana to odbila.

Pored razvoja političkih odnosa, dve strane su i ekonomsku saradnju pokrenule s mrtve tačke. Prema podacima Privredne komore Srbije, robna razmena između Srbije i Hrvatske bila je od 2000. godine u stalnom usponu, i najviši obim dostigla je 2008. godine kada je prešla milijardu dolara. U poslednjih nekoliko godina, ona je na nivou između 800 i 900 miliona dolara. Sa druge strane, uprkos manje-više uravnoteženoj robnoj razmeni, primetan je upadljiv disbalans u oblasti investicija; čini se, zapravo, da je tržište Srbije mnogo više otvoreno za kompanije iz Hrvatske, nego što je hrvatsko za privrednike iz Srbije. Takođe valja naglasiti da prekogranična saradnja nije razvijena u dovoljnoj meri, a upravo bi u ovoj sferi mogle da se podstaknu privredne aktivnosti koje bi uticale na ekonomski razvoj lokalnih samouprava sa obe strane granice, a posledično i na ukupni ekonomski rast i u Srbiji i u Hrvatskoj.

Veze i saradnja dve strane primećuje se i u drugim oblastima. Uspostavljeni su kontakti na polju kulture, sportskih i drugih aktivnosti, u okviru kojih je organizovano više različitih događaja. Tako su dela iz Narodnog muzeja u Beogradu izlagana u Umetničkom paviljonu u Beogradu, više hrvatskih pozorišnih trupa gostovalo je u Srbiji i obrnuto, organizovani su koncerti muzičkih sastava iz jedne zemlje u drugoj. Institucije i organizacije kulture iz Srbije i Hrvatske, zajedno sa onima iz Slovenije, oformile su 2016. Klaster puteva kulture, koji je postao međunarodna mreža za razvoj kulturnih ruta u regionu, itd.

OTVORENA PITANJA

Kako smo već naglasili, uprkos međusobnim kontaktima, uspostavljenoj i razvijanoj saradnji, odnosi Srbije i Hrvatske i dalje su u senci turbulentne prošlosti i teške ratne zaostavštine koja je oličena u brojnom i još uvek nerešenim otvorenim pitanjima. Neka od otvorenih pitanja vremenom su prestala da budu aktuelna, kao što je hrvatska tužba i srpska kontratužba za genocid (pošto je Međunarodni krivični sud u međuvremenu odbacio obe tužbe), ali za brojna druga pitanja rešenje se i dalje ne nazire. Uopšteno gledano, otvorena pitanja između Srbije i Hrvatske mogla bi se razvrstati u dve grupe: na otvorena pitanja za čije rešavanje je više zainteresovana Srbija, i na ona za čije rešavanje su ili obe strane podjednako zainteresovane, ili Hrvatska iskazuje više interesa za to. U prvu grupu otvorenih pitanja između Srbije i Hrvatske svakako spadaju sva pitanja vezana za (prethodno izbegla) lica koja su se vratila u Hrvatsku i ostvarivanje njihovih prava, u prvom redu obnove porušenih objekata, restitucije stanarskih prava, konvalidacije

radnog staža, kao i restitucije imovine, sve u cilju njihove dalje reintegracije. Pored lica koja su se vratila, u Srbiji još uvek živi oko 40 000 (registrovanih) izbeglica iz Hrvatske, čija prava i dalje nisu u potpunosti regulisana, i ona se svakako moraju urediti na nivou dveju država. Ne treba zaboraviti ni pitanje hrvatskog priznanja kosovske nezavisnosti, čime su takođe narušeni odnosi između Srbije i hrvatske. Štaviše, srpski zvaničnici priznanje Kosova od strane pojedinačnih zemalja neretko vide kao otvoreno pitanje u odnosima sa tom zemljom.

Kako je, međutim, Srbija, a ne Hrvatska, više zainteresovana za rešavanje ovih pitanja, to je njihov potencijal za uticanje na pregovarački proces o pridruženju Srbije EU mali, pa se takvim pitanjima ovde nećemo detaljnije baviti. Kod druge grupe pitanja, taj potencijal je kudikamo veći, i njima će u daljoj analizi biti posvećena veća pažnja. Otvorena pitanja, odnosno problemi koje Srbija deli sa Hrvatskom, i za koje je hrvatska strana itekako zainteresovana, mogli bi da se podele u tri glavne celine: ***pitanje hrvatske manjine u Srbiji, pitanje ratnog odnosno istorijskog nasleđa, te pitanje zajedničke granice.***

PITANJA ZA KOJA JE PREVASHODNO ZAINTERESOVANA SRBIJA

Pitanje povratka izbeglica u Hrvatsku i regulisanja njihovog statusa

Srbi su počeli da napuštaju Hrvatsku još početkom rata 1991. i odlazili su sve vreme dok je on trajao, ali je najveći broj izbegao tokom operacije hrvatske vojske „Oluja“ tokom koje su zauzete zapadne i južne oblasti tadašnje Republike Srpske Krajine. U izbeglištvo je tokom i nakon ove operacije oterano preko 200 000 ljudi, od kojih je glavnina došla u Srbiju. Iako je pojedinačnih pokušaja povratka bilo odmah nakon rata, ozbiljniji i organizovan povratak izbeglih u Hrvatsku, usledio je tek od 2000. godine. Prema podacima Srpskog narodnog vijeća (sa sedištem u Zagrebu), u Hrvatsku se u poslednjih dvadesetak godina vratilo nešto preko 130 000 Srba. Međutim, ovu brojku treba uzeti sa rezervom, s obzirom da različite procene zapravo govore kako više od polovine ovih lica uopšte nije ostalo u Hrvatskoj, već su se samo registrovali. Sa druge strane, broj izbeglica koji i dalje borave u Srbiji i čiji status nije rešen (prema procenama UNHCR), iznosi blizu 50 000 ljudi. Treba naglasiti da je prethodnih godina veliki broj izbeglica u Srbiji rešio svoj status, dobio državljanstvo, integrisao se u društvo i svakako ne namerava da se vrati u Hrvatsku. Nakon ove vremenske distance, može se reći da je proces povratka izbeglih Srba u Hrvatsku praktično završen.

Oni koji su se odlučili na povratak, i svoj život nastavili u Hrvatskoj, i dalje se suočavaju sa brojnim problemima. Mnogima nisu u potpunosti obnovljeni porušeni objekti, nedostaje neophodna infrastruktura, mnoge porodice nemaju struju, u nekim krajevima teško se dolazi do posla i stvaranja elementarnih uslova za život. Zbog različitih (diskriminatorskih) zakona nakon 1995. mnogi izbegli Srbi teško ostvaruju ranije stečena prava, poput prava na penziju i stanarskog prava. U prethodnih nekoliko godina podneto je oko 15 000 zahteva za povraćaj bivših društvenih stanova u kojima su pre rata živeli Srbi, i uprkos tome što je u više hiljada slučajeva doneto pozitivno rešenje, ovaj proces i dalje teče sporo. Uz nepotpun povratak izbeglih, visoku stopu mortaliteta, emigraciju, te pojavu etnomimikrije, srpska zajednica u Hrvatskoj u stalnom je opadanju.

Iako su srpski zvaničnici u više navrata skretali pažnju na položaj i probleme Srba povratnika u Hrvatsku, i to potencirali kao otvoreno pitanje u odnosima dveju zemalja, za zvanični Zagreb, ovo

pitanje je rešeno. S tim u vezi, i imajući u vidu da je Hrvatska već postala članica EU, teško bi se moglo očekivati da će se ovo pitanje u značajnijem obliku pojaviti u procesu pristupanja Srbije EU, kao i da će u značajnijoj meri definisati spoljnu politiku Srbije prema ovoj susednoj zemlji, barem u godinama dok traju pretpristupni pregovori.

Odnos Hrvatske prema nezavisnosti Kosova

Hrvatska je priznala nezavisnost Kosova u isto vreme kada i Mađarska i Bugarska, nešto više od mesec dana nakon što je Kosovo proglasilo samostalnost februara 2008. Tri zemlje su nakon odluke da priznaju Kosovo, donele i zajedničku izjavu, u kojoj je naglašeno da taj akt nije bio uperen protiv Srbije, te kako žele dalje jačanje odnosa sa Srbijom. U isto vreme, tadašnji hrvatski predsednik Mesić, uputio je pismo kosovskom kolegi Fatmiru Sejdiuu u kojem je izrazio nadu da će se Kosovo razvijati kao demokratska država te da će poštovati ljudska prava svih građana. Pitanje priznanja kosovske nezavisnosti u Hrvatskoj je manje-više prošlo glatko, osim pojedinačnih negativnih glasova pre svega od strane političkih predstavnika srpske manjine.

Sa druge strane, tadašnji šef srpske diplomatije, Vuk Jeremić, ocenio je ovo trojno priznanje kao korak unazad u odnosima sa Hrvatskom, Mađarskom i Bugarskom, odnosno kao akt uperen protiv dobrosusedske politike. Srbija, međutim, nije vodila jednoznačnu politiku prema zemljama koje su priznale kosovsku nezavisnost, pa je tako iz nekih povukla svoje ambasadore, a iz drugih nije. Takođe je ambasadore pojedinih zemalja koje su priznale Kosovo proglasila i za persone non grata. Ambasador iz Hrvatske nije povučen, ali su srpski zvaničnici u više navrata izrazili žaljenje zbog ovakvog poteza Hrvatske. Pa ipak, s obzirom da je kosovsku nezavisnost vrlo brzo priznao veliki broj zemalja članica Evropske unije, a imajući u vidu nameru Srbije da joj se pridruži, pitanje priznanja kosovske nezavisnosti vrlo brzo je počelo da bleđi iz bilateralnih agendi Srbije sa drugim zemljama. Ovo pitanje zapravo je postalo pitanje između Beograda i Evropske unije i na toj relaciji pokrenut je i tzv. Briselski dijalog, između Beograda i Prištine. Hrvatska i Kosovo nastavili su da razvijaju svoje bilateralne odnose i međusobno razmenili ambasadore. Na kraju, iako hrvatsko priznanje Kosova predstavlja opterećenje u odnosima između Hrvatske i Srbije, ne može se reći da ono suštinski utiče na njih, niti da predstavlja „autentično“ otvoreno bilateralno pitanje između ovih zemalja.

PITANJA ZA KOJA JE PREVASHODNO ZAINTERESOVANA HRVATSKA

Pitanje hrvatske manjine u Srbiji

Položaj i prava nacionalnih manjina u Srbiji regulisani su različitim unutrašnjim i međunarodnim pravnim aktima. Tim aktima regulisan je i položaj hrvatske manjine koja u Srbiji živi u značajnom broju. Pa ipak, o položaju i pravima ove manjine, odnosno o potrebi njihovog unapređenja, često se moglo čuti od različitih hrvatskih zvaničnika u poslednje dve decenije, pa je, od strane Hrvatske, ovo pitanje u odnosima sa Srbijom, takođe označavano kao otvoreno i nerešeno. Hrvatska je čak pokušala ovo pitanje da „progura“ i u pregovarački okvir EU i Srbije, a zbog njega je, između ostalog, došlo i do odlaganja u otvaranju pregovaračkog Poglavlja 23 sa Srbijom, koje se odnosi na pravosuđe i osnovna prava, ali tretira i pitanje nacionalnih manjina. Bez obzira što Brisel nije prihvatio da bilateralni zahtev hrvatske postane deo zajedničke evropske pozicije, ovu temu je svakako potrebno ispitati, jer je vrlo verovatno da će ga sama Hrvatska ponovo pokrenuti, sve dok traje pregovarački proces Srbije i EU. Nerešavanje ovog pitanja, odnosno neusaglašavanje dveju

država o njemu, moglo bi ponovo da dovede do zastoja, a možda i do blokade u pregovorima sa EU.

Hrvatska manjina uglavnom živi u severnim i severozapadnim krajevima Srbije, odnosno Vojvodine, i jedna je od „novih“ manjina u Srbiji, odnosno raspad Jugoslavije je Hrvate, od konstitutivnog naroda, učinio manjinom u svim drugim bivšim jugoslovenskim republikama, osim u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Shodno tome, hrvatska zajednica se u svim ovim zemljama suočila a i dalje se suočava sa problemima karakterističnim za početnu fazu u formiranju manjinskih institucija i artikulisanja zahteva za ostvarivanjem manjinskih prava.

Kao što je slučaj i sa nekim drugim manjinama, i broj Hrvata u Srbiji je u konstantnom opadanju, pa je prema poslednjem popisu, njih bilo oko 58 000 (0,8% stanovništva), što predstavlja pad od oko 18% u odnosu na popis iz 2002. godine, i čini tek nešto preko 1/3 hrvatske populacije u Srbiji od pre četiri decenije. Na ovo smanjenje je uticala niska stopa nataliteta, procesi asimilacije i rasipanja hrvatskog nacionalnog korpusa, te emigracija iz ekonomskih ili političkih razloga – ne treba zaboraviti da je tokom raspada Jugoslavije, Srbiju napustilo između 30 000 i 40 000 Hrvata, i to najviše iz Srema. Iako su Hrvati *de facto* postali manjina još tokom ranih 1990-ih, njihov status je formalizovan tek nakon 2000. godine, kada se donosi i niz propisa kojim se reguliše i olakšava položaj ove manjine. Premda je u određenim slučajevima hrvatska manjina i ranije uspevala da se izbori i uživa neka prava na lokalnom nivou, tek je *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina* 2002. godine regulisao položaj ove manjinske nacionalne zajednice. Njega je, dalje, osnažio i pomenuti Sporazum o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj, iz 2004. godine.

U poslednjih desetak godina osnovano je više institucija hrvatske manjinske zajednice, od kojih su najznačajnije Novinsko-izdavačka ustanova „Hrvatska riječ“, (osnovana 2002), Hrvatsko nacionalno vijeće (2003), te Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata (2008). Ovu poslednju osnovali su Skupština AP Vojvodine i Hrvatsko nacionalno vijeće, i to je prva institucija formirana u cilju zaštite i promocije kulture vojvođanskih Hrvata; sedište svih ovih ustanova je u Subotici, koja predstavlja politički i kulturni centar Hrvata u Srbiji. Pripadnici hrvatske manjine u Srbiji takođe imaju pravo na obrazovanje na hrvatskom jeziku, koje su počeli da ostvaruju od školske 2002/3. godine, na službenu upotrebu jezika i pisma u sredinama u kojima čine većinu (u samoupravama gde čine barem 15% stanovnika) i sl. I dalje se, međutim, čuju glasovi da zastupljenost Hrvata u državnim i drugim javnim službama ne odražava njihovu brojnost u ukupnoj populaciji, a bilo je čak i zahteva da Hrvati dobiju zagarantovano mesto u Skupštini Srbije.

Ne zanemarujući značaj pomenutih problema sa kojima se suočavaju Hrvati u Srbiji, a koji su manje-više problemi i ostalih manjinskih zajednica, ono što možda najviše opterećuje ovu zajednicu, ali i odnose Hrvatske i Srbije, kada je po sredi položaj Hrvata u Srbiji, jeste tzv. bunjevačko pitanje. Slično kao u nekolicini drugih slučajeva (Rumuni/Vlasi, Ukrajinci/Rusini) i u sučaju Hrvata i Bunjevaca (a ovde pride i Šokaca!) na sceni je rastakanje jedne zajednice, odnosno pokušaj asimilacije jedne zajednice od strane druge, u zavisnosti, dakle, iz čijeg ugla se to posmatra. Jugoslovenske vlasti nakon II svetkog rata Bunjevce (i Šokce) nisu (više) smatrale za posebnu zajednicu, već delom hrvatskog nacionalnog korpusa, u skladu sa čim nisu ni iskazivale njihovo brojno stanje na sprovedenim popisima. Međutim, ovo je postalo moguće nakon raspada Jugoslavije, tako da je na poslednjem popisu evidentirano nešto ispod 17 000 Bunjevaca (na popisu 1991. bilo ih je preko 21 000) i 607 Šokaca. Bunjevci uglavnom nastanjuju prostor kao i Hrvati u Srbiji, država Srbija ih priznaje za zasebnu nacionalnu zajednicu, u skladu sa čime su

formirali i manjinske institucije, političke stranke, kulturna udruženja i dr. Bunjevački govor je varijanta srpsko-hrvatske jezičke forme i poslednjih godina krči put ka svojoj standardizaciji i službenoj upotrebi. Štaviše, od 2007. godine u obrazovni sistem uveden je i predmet „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture“, u onim sredinama gde je značajnije prisustvo ove manjinske zajednice.

Iako su Bunjevci i u susednoj Mađarskoj pokušali da izdejtstvuju zvanično priznanje svog manjinskog statusa, to zasad nije urodilo plodom, a evidentno je da se država Hrvatska negativno odnosi prema takvoj mogućnosti, te da je vrlo kritički nastrojena i prema davanju manjinskih prava Bunjencima u Srbiji, koje isključivo tumači kao „razbijanje“ hrvatskog nacionalnog korpusa. Komentari od strane Hrvatske ne staju na ovome, već se država Srbija optužuje da je „bunjevačka nacija“ njen projekat, da propagira bunjevački na uštrb hrvatskog identiteta, te da se za ovu manjinu iz državne kase u svakom smislu izdvaja više sredstava. Različite hrvatske institucije i organizacije, takođe su negativno reagovala na ovo pitanje, posebno na pojavu tzv. bunjevačkog jezika. S tim u vezi, uputile su i više otvorenih pisama u Beograd i u Zagreb, sa zahtevom da se stane na put „veštačkoj podeli“ hrvatske manjine u Srbiji, odnosno njenoj daljoj asimilaciji.

Uprkos kritikama upućenih od strane ovih organizacija na račun zvaničnog Zagreba zbog njegovog nedovoljnog zauzimanja oko hrvatskog pitanja u Srbiji, on se u nekoliko navrata ipak jeste oglasio. Još jednom, imajući u vidu činjenicu da je Hrvatska postala deo EU, to se u narednom periodu može očekivati još i češće. Tako je hrvatski predsednik Ivo Josipović, prilikom posete Srbiji septembra 2014., kritikovao ponašanje zvaničnog Beograda u pogledu manjinske politike, ocenjujući da on „favorizuje, ili različitim merama podstiče ljude da se izdvoje iz hrvatskog korpusa i priklone bunjevačkom“. Nadalje, iz Hrvatske je u više navrata ukazivano i da Srbija ne poštuje odredbe pomenutog međudržavnog sporazuma o zaštiti prava manjina, u pogledu zaštite hrvatske manjine. Inače se ova zajednica suočava i sa problemom školskih udžbenika na hrvatskom jeziku (i ovde se naglašava različito držanje zvaničnog Beograda, koji je finansirao izradu udžbenika za bunjevačku manjinu), pa je jasno da bi ove probleme valjalo što pre rešiti, kako ne bi postali krupan kamen spoticanja u odnosima dveju država.

RATNO I ISTORIJSKO NASLEĐE

Procesuiranje ratnih zločina

Iako se Srbija još uvek nije u potpunosti oslobodila ni zaostavštine iz II svetskog rata (što je pokazalo i usvajanje Zakona o restituciji 2011, te pokretanje nekoliko procesa rehabilitacije), najviše problema vezanih za „ratno nasleđe“, proisteklo je iz raspada Jugoslavije. Ovi problemi opterećuju sve zemlje naslednice, a neretko i njihove međusobne odnose, Srbiju i Hrvatsku u prvom redu. Upravo to iskustvo govori o potrebi da se pojedina pitanja koja zadiru u ovo nasleđe i za koja pojedine zemlje iskazuju poseban interes, pažljivo rešavaju, te da se povede računa i o stavovima ovih susednih zemalja.

Jedno od retkih rešenih otvorenih pitanja koje je dugo godina opterećivalo odnose Srbije i Hrvatske, tiče se međusobnih tužbi za genocid. Bez obzira što suđenja pokrenuta za pojedinačne slučajeve kršenja ratnog prava, vršenja ratnih zločina i dr. protiv pojedinaca pred sudovima u Srbiji i Hrvatskoj, a odnose se na sukobe u Hrvatskoj 1991-1995., predstavljaju trajnije i kompleksnije pitanje, čini se da je tužba i protivtužba za genocid koje su ove dve države pokrenule jedna protiv druge pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, predstavljala vidljiviji i sa političkog aspekta, ozbiljniji problem. Hrvatska je, naime, pred ovim sudom još 1999. godine podnela tužbu protiv Srbije za kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida, ali se sam sud tek 2008. proglasio nadležnim po tom slučaju (Srbija je ovu nadležnost bila pokušala da ospori), shodno čemu je inicirao i proces. Srbija je nakon ovoga 2010. godine podnela protivtužbu, tereteći Hrvatsku za genocid nad Srbima i etničko čišćenje tokom operacije „Oluja“ iz 1995.

Iako su zvaničnici obeju zemalja u više navrata govorili o potrebi povlačenja međusobnih tužbi, čime bi poslali i poruku o čvrstoj opredeljenosti za dobrosusedske odnose i regionalnu saradnju, i uprkos sopstvenoj i više puta iskazanoj sumnji da tužbe mogu da „prođu“, to se ipak nije dogodilo. Strane su aktivno učestvovala u postupku, međusobno sučelile argumente i izvele proces do kraja; Sud je, sa druge strane, februara 2015. odbacio obe tužbe, i time okončao ovaj postupak. Pa ipak, Sud je u presudi potvrdio da su tokom ratnih sukoba počinjeni ratni zločini, te da je veliki broj lica nestao, i pozvao strane da odlučnije krenu u rešavanje ovih pitanja. Iako je, dakle, ovo pitanje skinuto sa bilateralne agende, ostaje gorak ukus da strane nisu o ovome mogle da se dogovore, odnosno da tužbe povuku, već je bila potrebna treća instanca da stavi tačku na ovo pitanje.

Imajući u vidu da je Srbija postkonfliktna zemlja, pitanje suđenja za ratne zločine za nju je od posebnog značaja. Još jednom, ne treba zaboraviti ni njegov potencijal da utiče na pregovarački proces Srbije o pridruženju EU ubuduće, zainteresovanost hrvatske strana po ovom pitanju, te praktične implikacije koje je ono već imalo na pregovarački proces. Ovo pitanje je bivši ministar pravde u Vladi Hrvatske, Orsat Miljenić, aktuelizovao u prvoj godini pregovaračkog procesa Srbija sa EU, novembra 2014. Iako je Hrvatska prethodno u više navrata istakla da ona neće uslovljavati napredovanje svojih suseda ka EU rešavanjem bilateralnih pitanja, pomenuti ministar je takvu mogućnost ipak najavio. On je, naime, upozorio Srbiju da će, ukoliko ne izvede do kraja suđenja optuženih za ratne zločine u Hrvatskoj (protiv lica koja su joj dostupna, i verovatno za one slučajeve koje hrvatska strana smatra potrebnim!), zvanični Zagreb blokirati pregovarački proces Srbije i EU. Bez obzira što su se iz Zagreba nešto kasnije čuli i malo pomirljiviji tonovi, pa i od strane samog ministra, ovo je, tada, bio još jedan signal vlastima u Srbiji da ubrzaju celovito i efektivno rešavanje svih otvorenih pitanja sa susednim zemljama, te da se ne zadovoljavaju samo potpisivanjem sporazuma o eventualnoj saradnji u pojedinim oblastima. Srbija je sa Hrvatskom u povodu ratnih zločina još 2006. godine potpisala Sporazum o saradnji u progonu učinilaca krivičnih dela ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida, ali se moglo naslutiti da na njegovoj realizaciji i zatvaranju ovog teškog poglavlja u međusobnim odnosima nije učinjeno dovoljno.

Zapravo, pitanje suđenja za ratne zločine i pretpostavljene nadležnosti, kulminiralo je sredinom 2016. uoči otvaranja Poglavlja 23 i 24 pregovaračkog procesa Srbije sa EU, te dovelo do višekratnog odlaganja u otvaranju ovih poglavlja, i to posebno Poglavlja 23. Uprkos usvajanju

akcionog plana za ovo poglavlje, što je bio ključni zahtev Evropske komisije, odnosno tzv. polazno merilo za njegovo otvaranje, Hrvatska je pokušala to da zaustavi dok se ne prihvate njeni (bilateralni) zahtevi koje su se ticali nadležnosti za ratne zločine. Naime, Hrvatska je tražila da Srbija povuče ili izmeni svoj Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, pre svega što se njima tretiraju i zločini u SFRJ, odnosno zločini počinjeni na prostoru Hrvatske, to jest zločini koje su eventualno počinili i hrvatski državljani. Iako su, kako smo ranije pomenuli, u sklopu otvaranja Poglavlja 23 hrvatski zvaničnici pominjali i neka druga pitanja (vezana za položaj hrvatske manjine u Srbiji i sl), ovo je zapravo predstavljao ključni zahtev zvaničnog Zagreba. Tadašnji premijer Milanović je poručivao kako „nije dopušteno, nije prihvatljivo, ni u skladu s evropskim nalogom za hapšenje, da se propisuje takva vrsta jurisdikcije u okvirima EU“, a pominjani ministar Miljenić izjavljivao da Hrvatska „preduzima sve mere da bi dovela Srbiju u situaciju da mora da povuče taj zakon“. Konačno, ministar spoljnih poslova Kovač, izričit je bio da Hrvatska neće dati saglasnost za otvaranje ovog Poglavlja, dok se pitanje spornog zakona ne reši, odnosno dok ga Srbija ne povuče.

Zaista, iako je otvaranje Poglavlja 23 i 24 bilo najavljivano nekoliko puta, ono je zbog tvrdog stava Hrvatske bilo odlagano do sredine jula 2016, kada su oba poglavlja konačno otvorena. Hrvatska je u više navrata bila usamljena u svojim zahtevima i na kraju je pod pritiskom Brisela popustila i složila se da se ova poglavlja otvore. Brisel je tada zahteve Zagreba preformulisao, u potpunosti ih ublažio i uključio u zajednički evropski stav. Tek nakon otvaranja poglavlja, iz Zagreba su se mogli čuti i drugačiji glasovi, recimo kako je srpski zakon gotovo prepisana verzija istog zakona koji postoji i u Hrvatskoj; na stranu što slični zakoni postoje i u više zemalja članica EU, zbog čega zvanični Brisel nikada nije ni tražio niti mogao da traži od Srbije da povuče ovaj zakon. Štaviše, sam bivši predsednik Josipović pozdravio je odustajanje Hrvatske od daljeg blokiranja Srbije u vezi sa otvaranjem Poglavlja 23, ocenjujući da se pitanje ovog „spornog“ zakona u Hrvatskoj zloupotrebljava u političke i predizborne svrhe. Ono što je hrvatskoj strani najviše zasmatalo u vezi sa ovim zakonom jeste, dakle, mogućnost da Srbija uhapsi odnosno na svojoj teritoriji sudi i hrvatskim državljanima, te da, navodno, Srbija s tim u vezi poseduje i tajne spiskove i pripremljene optužnice protiv „hrvatskih branitelja“ (oko 300 njih!), što je hrvatska strana takođe tražila da joj se dostavi. Srbija, odnosno njeno Tužilaštvo za ratne zločine izričito je bilo da takav spisak ne postoji, a to je kasnije potvrdio i sam hrvatski ministar pravosuđa, u to vreme, Ante Šprlje.

Konačno, bez obzira na pristanak Hrvatske da EU sa Srbijom otvori Poglavlja 23 i 24, ne čini se da će se ova država odustati od ranije iznetih zahteva vezanih za ratne zločine, makar oni promenili formu. Uporedo sa otvaranjem pomenutih poglavlja, zvanični Zagreb osnovao je Komisiju za praćenje sprovođenja prelaznih merila u Poglavljima 23 i 24, koja bi trebalo da kontroliše(!) Srbiju u ispunjavanju preuzetih obaveza vezanih za Poglavlje 23, što ponovo znači da Hrvatska sebi ostavlja mogućnost da dalje blokira napredak Srbije u ovom poglavlju, odnosno čitav proces pristupanja EU. Prilikom osnivanja ove komisije, iz hrvatske Vlade je saopštila kako će ona, između ostalog, „kontrolisati da li Beograd ispunjava obavezu da žrtvama rata bez diskriminacije osigura prava, uključujući pravo na naknade štete i da li sarađuje u identifikaciji i otkrivanju sudbine nestalih“. Sa druge strane, zvanični Beograd je podvukao kako sporni zakon neće niti ukidati niti ga menjati, bez obzira na dalje ponašanje i buduće stavove hrvatske Vlade. Sve ovo još jednom govori u prolog potrebe da dve strane sednu i počnu otvoreno da razgovaraju o ovom problemu, posebno imajući u vidu da je od rata u Hrvatskoj prošlo više od dvadeset godina te da je krajnje vreme da se pitanje suđenja za ratne zločine, kao najdrastičnijeg kršenja ljudskih prava konačno završi.

Pitanje nestalih lica

Još jedno nerešeno pitanje između Srbije i Hrvatske nastalo kao posledica ratnih zbivanja, odnosi se na pronalaženje nestalih lica, odnosno lokaliteta na kojima su ta lica eventualno sahranjena, i ono predstavlja jednu od najtežih posledica svih ratnih zbivanja na prostoru Jugoslavije. Tokom oružanih sukoba 1991-1995. u Hrvatskoj, nestalo je 6 500 osoba; većina tih slučajeva je u prethodnim godinama rešena, odnosno potvrđena je njihova smrt, s obzirom da su njihova tela ekshumirana iz više grobnica na području Hrvatske, a manjim delom i u Srbiji i Bosni i Hercegovini. Ovo pitanje, međutim, još uvek nije potpuno zatvoreno, odnosno za određeni broj osoba se i dalje ništa ne zna, iako na tome već duže vreme zajednički rade Komisija za nestala lica vlade Republike Srbije i Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za zatočene i nestale. Premda se može učiniti kako je ovo pitanje manje problematično u odnosu na prethodno izneta, ni ono se, u smislu uticaja na pregovarački proces Srbije i EU, te uopšte na razvoj bilateralnih odnosa između Srbije i Hrvatske, ne sme potcenjivati sve dok u potpunosti ne bude zatvoreno. I jedna i druga strana, zapravo, ovde imaju određene prigovore na ponašanje one druge, pa je tako Srbija od Hrvatske u više navrata zatražila bržu identifikaciju žrtava srpske nacionalnosti, dok Hrvatska insistira na bržem pronalaženju lokaliteta u Srbiji gde bi mogle postojati još neke grobnice.

U isto vreme, i Srbija i Hrvatska godinama su iznosile različite procene o broju nestalih, da bi nakon zajedničkog sastanka sredinom 2015. dve strane konačno „usaglasile“ svoje podatke, iznoseći broj od 1606 osoba (938 hrvatske i 668 srpske nacionalnosti) za kojima se i dalje traga. Takođe, traga se i za posmrtnim ostacima 424 osobe čija je smrt potvrđena. Prema rečima Veljka Odalovića, predsednika Komisije za nestala lica Vlade Srbije, do sada je u Srbiji ekshumirano oko 450 tela koja su u vezi sa ratnim dešavanjima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Veliki broj ovih tela doplovio je rečnim tokovima u Srbiju i mnoga od njih nisu identifikovana, to jest ti ljudi su sahranjeni kao NN lica. Sa druge strane, u Hrvatskoj je u poslednjih petnaestak godina ekshumirano gotovo 5000 žrtava rata, ali ni mnogi od njih, još uvek nisu identifikovani (zbog različitih razloga, neke je zapravo i nemoguće identifikovati). No bez obzira što ovo pitanje i dalje u potpunosti nije rešeno, obe strane su učinile pozitivne pomake u tom pravcu i treba dalje insistirati na zajedničkim naporima da se otkrije sudbina svih nestalih, a time i smanji mogućnost da ovo pitanje ugrozi ukupne bilateralne odnose dveju država.

Povraćaj kulturnih dobara u Hrvatsku

Pored pobrojanih, još jedno, već dugo godina otvoreno pitanje između dveju strana tiče se nestalih i oduzetih kulturnih dobara i njihovog vraćanja na matične lokacije u Hrvatskoj. Usled ratnih dešavanja, u Hrvatskoj je nestalo ili je iz nje izneto više desetina hiljada predmeta koji se smatraju kulturnim dobrom, i koji su uglavnom završili u Srbiji. Hrvatska je u više navrata zahtevala povraćaj ovih predmeta, a u značajnoj meri u tome i uspela (recimo, samo je 2001. godine iz Muzeja Novog Sada vraćeno u Vukovar preko 20 000 inventarskih jedinica), ali je veliki broj predmeta i dalje van prethodnih matičnih mesta u Hrvatskoj (radi se o skoro 25 000 muzejskih eksponata i preko 3 000 predmeta iz sakralnih objekata). Dve strane su inače 2012. godine potpisale Protokol o povraćaju kulturnih dobara iz Srbije u Hrvatsku, a takođe su formirale i mešovitu Komisiju za povraćaj kulturnih dobara, sve sa zadatkom ubrzanog i celovitog rešavanja ovog pitanja. Štaviše, hrvatska strana je vraćanje nestalih i iznetih kulturnih dobara bila navela i kao jedan od zahteva u pomenutoj tužbi za genocid pred Međunarodnim sudom pravde.

Prema pomenutom Protokolu, Hrvatska od Srbije potražuje još tačno 1065 predmeta, od kojih najveći deo čine ikone iz crkava i manastira SPC u Hrvatskoj, kao i jedan broj predmeta iz drugih institucija kulture, te privatnih kolekcija. Strane su se sporazumele da Srbija restaurira i konzervira predmete za koje je to neophodno, a Hrvatska da obezbedi adekvatne uslove za njihovo čuvanje. Mešovita Komisija se obavezala da utvrdi ove okolnosti pre nego što se određeni predmet vrati. Ostaje problem drugih predmeta kulturne baštine koji su tokom rata ostali u Hrvatskoj, ali su naknadno nestali (prema tvrdnjama SPC, nestalo je oko 7000 ikona iz raznih eparhija po Hrvatskoj).

Pitanje povraćaja kulturnih dobara bi sasvim sigurno moglo vrlo brzo da se reši, tim pre što ispunjenje zahteva koji dolaze sa srpske strane, a oni se tiču obezbeđivanja adekvatnih uslova za čuvanje muzejskih, crkvenih i drugih predmeta, za Hrvatsku ne bi trebalo da predstavljaju krupniji problem i zapravo su nešto što se podrazumeva. Takođe ne bi trebalo da predstavlja problem ni vraćanje ovih predmeta u sredine gde su se proterani Srbi vratili. I u interesu Srbije je da se ovi predmeti vrate s obzirom da je veliki broj njih zapravo vlasništvo SPC, iz njenih eparhija u Hrvatskoj, i što bi njihovo vraćanje dodatno pozitivno uticalo na reintegraciju srpskog stanovništva, ali i na rešavanje drugih otvorenih pitanja sa Hrvatskom.

SUKCESIJA

Države naslednice SFRJ, potpisale su Sporazum o sukcesiji (zajedničke imovine) 2001. a on je stupio na snagu 2004. nakon što su ga sve države potpisnice i ratifikovale. Predmet podele jesu pokretna i nepokretna imovina bivše države (Aneks A), diplomatska i konzularna imovina (Aneks B, objekti i zemljište, ukupno 123 jedinice), finansijska aktiva i pasiva (Aneks C), arhive (Aneks D), penzije (Aneks E), ostala prava, interesi i obaveze (Aneks F, odnosi se na patente, autorska prava i sl), te privatna svojina i stečena prava (Aneks G). Sukcesija je u prethodnih 15 godina tekla sporo, posebno u pogledu podele diplomatsko-konzularnih predstavništava (mada je najveći broj do sada ipak podeljen), te imovine preduzeća iz jedne republike u drugoj. Brojna umetnička dela iz zgrada ambasada i konzulata Jugoslavije u međuvremenu su i nestala. Ostalo je nepoznato i kolika je ukupna vrednost zajedničke imovine, mada prema nekim procenama ona iznosi oko dve milijarde evra. Prethodnih godina, čuli su se i glasovi, posebno iz Srbije, da postojeći sporazum o sukcesiji treba i revidirati.

Iako je Stalni mešoviti komitet za pitanje sukcesije bivše Jugoslavije do sada održao više sastanka u nameri da detaljno dogovori podelu sukcesivne mase, brojna pitanja su ostala nerešena i mnogima se ni ne nazire kraj. Status pojedinih objekata je menjan, odnosno države naslednice donosile su menjale propise koji se odnose i na ove objekte što je dodatno komplikovalo proces sukcesije. Hrvatska je, na primer, vlasništvo nad imovinom osoba i preduzeća iz drugih republika prenela na državu, da bi kasnije tu uredbu ukinula. Međutim, veliki broj postojećih objekata koji ulaze u sukcesivnu masu je u međuvremenu privatizovan ili useljen, pa je praktično onemogućeno vraćanje na pređašnje stanje, odnosno povraćaj prethodnim vlasnicima.

Pitanje sukcesije podjednako opterećuje međusobne odnose svih bivših republika, pa tako i Srbije i Hrvatske. Srbija je najavljuje da će se žaliti evropskim instancama na ponašanje Hrvatske, odnosno na nevraćanje imovine u toj republici, bivšim vlasnicima koji su državljani Srbije. Predstavnici Srbije zapretili su da će zbog nepostojanje reciprociteta i sami prestati da sprovedu Sporazum o sukcesiji, odnosno da će prestati da vraćaju imovinu vlasnicima iz drugih republika.

Hrvatska je, sa druge strane, jedno vreme zahtevala da se između država naslednica potpišu bilateralni ugovori o sukcesiji, smatrajući da je postignuti sporazum nemoguće neposredno primeniti, da bi sama od takvog zahteva kasnije odustala. Imajući u vidu navedene probleme, i uopšte atmosferu vezanu za podelu imovine (na sastancima Stalnog komiteta mnoga tehnička pitanja često su postajala politička!), čini se da će proces sukcesije potrajati još mnogo godina i da će, nažalost, moći da ugrozi bilateralne odnose država naslednica, a Srbije i Hrvatske u prvom redu.

GRANICA KOJA „SEČE“ DUNAV

Niti jedna bivša jugoslovenska republika nije u potpunosti rešila pitanje granica sa susednim republikama iz nekadašnje federativne države, pa tako ni Srbija i Hrvatska ni posle više od dve decenije od raspada Jugoslavije, nisu rešile pitanje međusobne granice. Moglo bi se naivno pomisliti kako je, u odnosu na druga granična pitanja, ovaj slučaj možda i najlakše rešiti, s obzirom da je glavnina srpsko-hrvatske granice prirodna i čini je reka Dunav. Međutim, upravo tu i počinje spor, jer se dve strane ne slažu da li treba poštovati prirodnu, ili administrativnu, a onda i koju administrativnu granicu. Ostatak zajedničke granice, od Dunava do Save, s čije desne strane počinje Bosna i Hercegovina, ide Sremom i, iako sadrži određene nelogičnosti, nije predmet spora.

Dve strane su se još 2002. godine saglasile da osnov razgraničenja u podunavskom delu bude međurepublička granica iz vremena socijalističke Jugoslavije, međutim različito tumače kuda je ta granica išla. Za Srbiju je osnov te granice tok, odnosno matica Dunava (kako to uostalom definiše i međunarodno javno pravo), kao i savezni zakon kojim je 1945. godine izvršeno razgraničenje među republikama, a kojim je utvrđeno da granica između Hrvatske i Srbije ide sredinom Dunava. Hrvatska se, sa druge strane, poziva na zemljišne knjige iz vremena Austro-Ugarske i zastupa tezu da državna granica treba da prati granice katastarskih opština, što znači da bi na oko 145 km toka Dunava koji dele Srbija i Hrvatska, međudržavna granica trebalo da preseče reku na više od deset mesta. Ovakvo tumačenje Hrvatske je i razumljivo, s obzirom da se od spornih 11 000 hektara, 9/10 nalazi na levoj, srpskoj, strani Dunava i njih Hrvatska upravo i potražuje.

Za potrebe rešavanja ovog spora, dve strane formirale su i Međudržavnu diplomatsku komisiju za identifikaciju i utvrđivanje granice koja se prvi put sastala 2010. godine, čime je ovo pitanje, posle niza godina, pokrenuto s mrtve tačke. Iako se Komisija sastajala više puta, a obe strane izrazile spremnost da se ovaj problem reši, nema naznaka da će do toga u skorijoj budućnosti i doći. I Srbija i Hrvatska ostaju čvrsto ukopane u različitim tumačenjima zajedničke granice, što ovo tehničko pitanje može itekako proizvesti u političko. U slučaju da u narednom periodu ne dođe do pomaka u rešavanju ovog spora (o dugogodišnjem zastoju je 2009. godine izvestila i Evropska komisija, u svom Izveštaju o napretku Srbije), vrlo je moguće da će se kao i u slučaju graničnog spora između Hrvatske i Slovenije, rešenje potražiti u međunarodnoj arbitraži, što je, inače, ranije nagovestio i hrvatski predsednik Josipović.

Dosadašnje otežanje u rešavanju međudržavne granice na Dunavu, dovelo je i do jedne zanimljive pojave, mada je predstavnici država tumače kao dodatni problem. Aprila 2015. češki političar iz marginalne stranke desnice, Vit Jedlička, proglasio je na jednom delu ove sporne teritorije nezavisnu državu zvanu „Liberlend“ (slobodna zemlja). Naime, najveća sporna površina na desnoj obali Dunava nalazi se kod hrvatskog sela Zmajevac (lokalitet Siga), u šumovitom i močvarnom priobalju reke i ovaj Čeh je upravo na tom području proglasio svoju državu. Imajući u vidu

hrvatsko tumačenje granice, ovo parče zemlje trebalo bi da pripada Srbiji, a prema srpskom – Hrvatskoj. S obzirom da se nalazi s desne strane reke, efektivnu kontrolu bi trebalo da ima Hrvatska. Upravo su ova različita tumačenja prema kojima se zapravo radi o ničijoj zemlji, dali povoda Jedlički da svoju državu inauguriše na tom lokalitetu, te da joj donese grb i zastavu i pozove sve zainteresovane ljude da se „prijave“ u njeno državljanstvo. Iako obe države ovoj avanturističkoj pojavi ne pridaju nikakav ozbiljan značaj (hrvatska strana je čak i najavila da će svakoga uhapsiti ako pokuša tamo da dođe, a privođen je i sam Jedlička), ne treba potceniti mogućnost da bi upravo eventualno ponašanje dvaju suseda u ovom slučaju, a u prvom redu Hrvatske, moglo da proizvede posledice i na samo rešavanje spora (ako Hrvatska na bilo koji način reaguje na tom području, da li onda i priznaje da joj ono pripada?).

KAKO SE OSLOBODITI BALASTA PROŠLOSTI?

Prethodna analiza jasno pokazuje da savremene odnose Srbije i Hrvatske opterećuje niz bilateralnih problema, te da dalje odlaganje rešavanja nekih od njih može itekako negativno da se odrazi na poziciju Srbije u pregovaračkom procesu o članstvu u EU, kao i na sam taj proces. Bilateralna otvorena pitanja poseduju različiti potencijal za usporavanje, otežavanje ili blokiranje ne samo pregovaračkog, već i raznih drugih procesa, te se ona moraju razrešiti bez obzira na pregovore sa EU. Iako rešavanje problema zahteva različiti format i vreme, jer su i oni različiti, pregovarački proces će svakako pokrenuti rešavanje svih ovih pitanja.

Za bezbolnije vođenje pregovora, što u ovom slučaju znači razdvajanje bilateralnih pitanja od pregovora sa EU, ključna je uloga Srbije, ali ona mora da primeni drugačiji pristup od dosadašnjeg i zauzme mnogo aktivniju poziciju. Pasivno ponašanje Srbije, neblagovremeno reagovanje i zanemarivanje potencijalnog uticaja koji ova pitanja mogu da ostvare na različite procese, zapravo je u velikoj meri i doprinelo njihovom produbljivanju i otežavanju njihovog rešavanja. Imajući u vidu da su pojedina otvorena pitanja već napravila problem na početku pregovaračkog procesa sa EU, Srbija mora neodložno da reaguje te da kontinuirano insistira kod Hrvatske, ali i kod ostalih svojih suseda na trajnom rešavanju svih međusobno otvorenih pitanja. Time ne samo da će ublažiti ili otkloniti mogućnost da nerešavanje ovih problema dalje zakoči pregovore o članstvu u EU, već i preduhitriti pojavu novih. To ne samo da je osnovna preporuka za rešavanje svih opisanih bilateralnih problema, već nužni pravac kojeg će Srbija morati da se drži ne samo da bi pregovarački proces dovela do kraja, već i da bi na najbolji način zaštitila svoje interese u oblastima i pitanjima oko kojih se spori sa svojim susedima.

Pitanje manjina, kao najprisutnije i možda najnepredvidljivije otvoreno pitanje, potrebno je rešavati pre svega između Srbije i samih tih manjina, jer upravo Srbija treba da bude njihov najglasniji advokat, a ne susedne matične zemlje, kako se to dešavalo u ranijem periodu; manjine treba da postanu mostovi prema susednim zemljama, a ne predmet razdora. U tom smislu, država treba da pospeši dijalog sa nacionalnim savetima nacionalnih manjina, a eventualno da uspostavi i mehanizme preko kojih bi iste ili slične probleme kod različitih manjinskih zajednica (npr. pitanje školskih udžbenika) rešavala zajednički i sveobuhvatno. Pitanje hrvatske/bunjevačke manjine je posebno osetljivo i njen položaj itekako može (negativno) da utiče na tok

pregovaračkog procesa Srbije sa EU. S obzirom da pitanje hrvatske manjine u Srbiji nije i jedino otvoreno pitanje sa Hrvatskom, ova zemlja neće vršiti pritisak isključivo u tom pravcu, ali se ono u svakom trenutku može pokrenuti i vezati za neko drugo otvoreno pitanje.

Dok god ima problema sa Kosovom (zbog čega se dalje mora insistirati na nekoj vrsti međusobnog dijaloga), Srbiji nisu potrebni i dodatni teritorijalni problemi i zato mora insistirati na što bržem rešavanju pitanja granice sa Hrvatskom na Dunavu. Svako dalje odlaganje oslabiće njenu poziciju i doneti rešenje koje je manje povoljno. Sa druge strane, sa ovom zemljom bi se mogli uspostaviti određeni (politički, administrativni ili drugi) mehanizmi kojim bi se omogućilo konačno i celovito rešavanje svih međudržavnih pitanja koja su proistekla iz ratnih zbivanja 1990-ih.